

Till

Rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter Europarådet

Sekretariatet för den rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter Europarådet

Agora Building, 1 Quai Jacoutot

F – 67075 Strasbourg Cedex Fax: +33 (0)3 90 21 49 18

Tel: +33 (0)3 90 21 44 33

minorities.fcnm@coe.int

Expertkommittén för den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk

Sekretariatet för den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk

DG II - Directorate of Democracy and Human Dignity

Council of Europe Agora Building, 1 Quai Jacoutot

F-67075 Strasbourg Cedex, France

minlang.secretariat@coe.int

ALLVARLIG NEGLIGERING

Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaisets
kommentarer gällande Sveriges femte rapport till Europarådet

Skuggrapport

2023-03-18

info@str-t.com

Tel: 073 735 40 91

Org.nr: 897600-3569

Bg: 669-2230

Svenska Tornedalingars Riksförbund
Tornionlaaksolaiset

Innehållsförteckning

1.Förord	2
2.Diskriminering och exkludering	3
2.1 Exkludering i översynen av rennäringslagen.....	3
2.2 Exkludering i konventionen om biologisk mångfald(CBD)	5
2.3 Diskriminering i public service	6
2.4 Diskriminering hos Diskrimineringsombudsmannen	7
2.5 Diskrimineringslagen	7
3.Inflytande och delaktighet	7
3.1 Uteslutning i sakfrågor om historia, kultur och markrättigheter.....	8
3.2 Inrättande av Språkcentrum	8
3.3 Stora lokala skillnader.....	8
4.Osynliggörande och negligering	9
4.1 Osynliggjorda vid EU-makthavarnas besök.....	9
4.2 Osynlighet i media.....	9
4.3 Osynliggörande genom försvenskning av Ortsnamn	10
5.Undermåliga ekonomiska förutsättningar	11
6.Utbildning och äldreomsorg	13
7.Hälso- och sjukvård	15
8.Regeringens skrivelse till riksdagen <i>Nystart för en starkt minoritetspolitik</i>	15
9.Uppföljningssystemet	17
10.Satsning på tornedalingars, kväners och lantalaisets historia	17
10.1 Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset	17
10.2 Negligering av tornedalingarna, kväernas och lantalaisets tidiga historia	18
10.3 Undervisning om nationella minoriteters historia.....	18
11.Övriga kommentarer till Sveriges femte rapport	19
11.1 Utelämnande av meänkielis varieteter	19
11.2 Kunskapshöjande insatser	19
11.3 Nationell biblioteksstrategi	19
11.4 Mänskliga rättigheter gäller inte alla.....	20
11.5 Polarisering och stärkta motsättningar.....	20
12.Slutord	21
Sändlista	22

1. Förord

Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset(STR-T) vill i samband med den rådgivande kommitténs periodiska granskning lämna in kommentarer och synpunkter på Sveriges femte rapport till Europarådet under ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter. Riksförbundet vill särskilt uppmärksamma Europarådet om den ständiga och allvarliga uteslutningen, negligeringen och osynliggörandet av den nationella minoriteten tornedalingar som även inkluderar identifikationerna kväner och lantalaiset, i sakfrågor, sammanhang och tillställningar som berör minoriteten. Detta agerande medför stora konsekvenser för minoriteten och strider mot artiklar i ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter. Tornedalingar är den nationella minoritet i Sverige som allmänheten har sämst kännedom om, vilket också är en av orsakerna till den ständiga uteslutningen och negligeringen. Osynligheten bidrar i sin tur till fortsatt kunskapsbrist och minoriteten tycks i detta avseende ha hamnat i ett slags moment 22. Det är en situation som inte kan lösas enbart med minoritetens egna starkt begränsade krafter utan kräver märkbara insatser från regering, statliga myndigheter, regioner och kommuner. Även språket meänkielis situation är i akut behov av riktade insatser för sin överlevnad. STR-T ser inte att språket kan stärkas och utvecklas så länge en så tydlig exkludering av tornedalingar sker på olika områden inom minoritetspolitiken och i samhället. Att minoriteten inte får utrymme och möjlighet att komma till tals i sakfrågor som i högsta grad berör den, är att betrakta som en förminskning av minoriteten och en försvagning av dess ställning i samhället. Det ger inte ökat intresse och motivering till en redan assimilerad folkgrupp att lära sig sitt historiska och kulturella språk utan snarare tvärtom. Förbundet ser språkfrågan som mycket viktig men är kritisk till att minoritetens kultur och historia inte ges utrymme i de sammanhang där minoriteten väl inkluderas. Man begränsar minoritetens angelägenheter endast till en språkfråga. Förbundet ser också att exkluderingen, osynliggörandet och förminskningen av minoriteten och dess angelägenheter ter sig allt mer systematisk. Statens exkludering av den nationella minoriteten tornedalingar i viktiga utredningar och tillställningar som berör minoriteten och den icke likvärdiga behandlingen av nationella minoriteter stärker motsättningar som staten en gång skapat genom sin beblandning i folkgruppernas liv och leverne. Vad gäller äldreomsorg, språk och utbildning så finns det mycket kvar att göra för att det nationella minoritetsspråket meänkieli ska ha förutsättningar att leva. Den kritiserade utbildningskedjan är fortfarande mycket bristfällig och uppföljning saknas vilket gör det enkelt för huvudmän att inte efterleva lagen.

2. Diskriminering och exkludering

Ur Sveriges femte rapport, s.1:

Det är nödvändigt att fortsätta bekämpa rasism och diskriminering eftersom risken att utsättas för hot, hat och våld inte får vara ett hinder för personer som tillhör en nationell minoritet att vara öppna med sin identitet, sitt språk och sin kultur.

Kommentar: Den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset utsätts för diskriminering genom att inte inkluderas i sakfrågor som berör minoriteten starkt och genom att osynliggöras i sammanhang där det är givet att minoriteten borde synas och där andra minoriteter ges synlighet och utrymme. Minoriteten behandlas idag i olika sakfrågor och händelser som majoritetsbefolkning utan hänsyn taget till det lagstadgade skydd som minoriteten, via ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, omfattas av.

2.1 Exkludering i översynen av rennäringslagen

Under sommaren 2021 tillsatte den svenska regeringen en parlamentarisk kommitté för översyn av rennäringslagen. I över två års tid, redan vid framtagandet av direktiven, har riksförbundet STR-T som företrädare tornedalingar, kväner och lantalaiset stridit för inkludering i det arbetet. En sakfråga som i praktiken handlar om historieskrivning och rätten till markbruk. Utredningen har inte tagit den meänkielitalande minoritetens tidiga historia på allvar utan presenterat enbart en kort och smal historieskrivning från sen tid på 6 sidor om tornedalingar medan motsvarande historiebrevbeskrivning för den samiska minoriteten innefattar hela 432 sidor. Den samlade historiebilden som står till grund för kommande lagändring är därmed smal, selektiv och uteslutande av relevant historisk dokumentation. Detta är mycket allvarligt med tanke på den ensamrätt till markanvändning och därmed indirekt till utövande av kultur och traditioner, som grupper inom den samiska minoriteten hävdar. Tornedalingar, kväner och lantalaiset riskerar också att förlora sina rättigheter till bruk av sina egna historiska marker för andra ändamål än jakt och fiske.

Tornedalingar, kväner och lantalaiset har en stark juridisk historia som stäcker sig i urminnestider. Minoriteten uppfyller kriterierna för urfolk men regeringen har inte behandlat frågan. Förbundet har gjort vissa framsteg i arbetet för inkludering och fått erkännande i form av tilläggsdirektiv och erbjudan att nominera representant till expertgrupp. Tilläggsdirektivet är dock inte tillfredsställande då minoriteten genom nuvarande formulering betraktas som övriga svenskar utan det lagstadgade skydd den nationella minoriteten omfattas av. Minoritetens *rättigheter* beskrivs som *behov* och särskiljs inte från övrig lokalbefolkning. Förbundet har skriftligen tackat nej till att delta i enbart expertgruppen då erbjudandet fortfarande är en förminskning av minoritetens roll i sakfrågan och ger inte minoriteten rättmätigt inflytande. Denna skrivelse¹ är inlämnad till Landsbygds- och infrastrukturdepartementet 26 januari 2023 och inlämnad för kännedom till den rådgivande kommittén om skydd för nationella minoriteter 02 mars 2023² Tiden går och förslag till lagändringar bereds. Lagändringar som inte tar hänsyn till tornedalingars, kväners och lantalaisets rättigheter. De makthavande politikerna i kommittén, parlamentarikerna, ska med andra ord ta ställning och fatta beslut om lagändringar som i högsta grad kommer att påverka denna minoritet, utan dess delaktighet och bidragande till relevant sakkunskap. De konsekvenser som varje beslut innebär bör noggrant och kritiskt utredas innan besluten fattas. Detta kan inte göras så länge en starkt berörd parts aspekt i frågan inte inkluderas.

¹ <https://str-t.com/wp-content/uploads/2023/01/svar-till-landsbygds-och-infrastrukturdepartementet-gallande-medverkan-i-expertgrupp-i-renmarkskommitten-str-t-20230126.pdf>

² Doc 2 Response to the invitation to propose an expert to the inquiry into new reindeer husbandry legislation STR-T 20230126

STR-T har tillsammans med lokalföreningen Svenska Kväner – Lantalaiset lämnat in en mer ingående skrivelse om exkluderingen av minoriteten i denna sakfråga till Europarådet i november 2022.³

Ur Sveriges femte rapport, DEL III, s.18:

En utredning som ska se över rennäringslagstiftningen från 1971 har nyligen tillsatts. Arbetet med att ta fram direktiven har skett i nära dialog med såväl Sametinget som företrädare för det samiska civila samhället.

Samernas möjlighet och inflytande över nyttjandet av sina ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är viktig för regeringen. Därför har regeringen tillsammans med bland annat Australien och Kanada bidragit med både kunskap och ekonomiska resurser till en OECD- studie som syftar till att förbättra urfolkens möjligheter till ekonomisk utveckling.

Kommentar: Tornedalingar, kväner och lantalaiset har stark historisk och nutida koppling till sakfrågan men har inte varit delaktiga överhuvudtaget vid framtagandet av direktiven. Förbundets begäran om inkludering av den meänkielitalande folkgruppen har negligerats. Den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset har all anledning att ifrågasätta varför regeringen inte ser att denna minoritets möjlighet till inflytande över nyttjande av sina ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är viktiga. Den nationella minoriteten tornedalingar uppfyller de kriterier som definierar urfolk i ILO 169 konventionens bemärkelse men Sveriges regering har inte velat utreda tornedalingarnas historia eller definition som urfolk i Sverige. Krav på urfolksstatus⁴ lämnades in till regeringen 2020-05-28 men togs aldrig upp för behandling.

Ur Sveriges femte rapport, DEL I, s.4:

Även inom andra processer, som den kommande utredningen av rennäringslagen har Regeringskansliet genomfört samråd.

Kommentar: De möten där den nationella minoriteten tornedalingar kommit till tals med utredningens tjänstemän har skett efter påtryckning och begäran av minoriteten själv. Samtliga möten har ägt rum sent in på utredningens påbörjade arbete.

Ur Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter(SÖ 2002:2)⁵:

Artikel 5.2:

5.2 Utan att inverka på de åtgärder som vidtas i enlighet med sin allmänna integrationspolitik skall parterna avhålla sig från åtgärder eller metoder som syftar till assimilering av personer som tillhör nationella minoriteter mot dessa personers vilja och skall skydda dem mot alla åtgärder som syftar till sådan assimilering.

Kommentar: Tornedalingar, kväner och lantalaiset behandlas inte av staten i aktuell fråga som en nationell minoritet då man utesluter denne ur arbetet med aktuell utredning och ur de direktiv⁶ som ligger till grund för denna. Tilläggsdirektiv till renmarkskommittén (N 2021:02)

³ Letter regarding the discriminative treatment of Tornedalians, Kvens and Lantalaiset by the Swedish state 2022-11-18, <https://str-t.com/wp-content/uploads/2023/03/to-the-council-of-europe-discriminative-treatment-of-tornedalians20221118.pdf>

⁴ <https://www.str-t.com/wp-content/uploads/2020/11/Krav-pa-urfolksstatus-for-tornedalingar-kvaner-och-lantalaiset-enligt-Artikel-1-i-ILO-169-200528.pdf>

⁵ <https://www.regeringen.se/contentassets/02b946ed1ee747a1a7bf4874fd8d3633/ramkonvention-om-skydd-for-nationella-minoriteter/>

⁶ En ny renskötsellagstiftning – det samiska folkets rätt till renskötsel, jakt och fiske, dir. 2021:35

kommittédirektiv 2022:58⁷ likställer den meänkielitalande minoriteten med delar av majoritetsbefolkningen som uteslutits och förbiser fortfarande den nationella minoritetens särskilda rättigheter. Minoriteten behandlas i frågan som en svensk utan särskild påverkan av rennäringslagens utformning och utan det lagstadgade skyddet för nationella minoriteter som denne omfattas av. Detta trots att de beståndsdelar i minoritetens kultur och traditioner inte bara är förknippade med de delar renmarkskommittén utreder, utan det är minoritetens kultur och traditioner. Denna behandling av minoriteten tyder på en pågående försvenskningprocess i modern tid där staten genom negligering bedriver assimilering av en redan, illa sargad minoritet. Istället för att skydda minoriteten från assimilering så utsätter man denne för det. Detta sker samtidigt som, av regeringen tillsatt, pågående Sannings- och försoningskommission utreder historiska kränkningar och övergrepp på tornedalingar, kväner och lantalaiset.

2.2 Exkludering i konventionen om biologisk mångfald (CBD)

Uteslutning av den tornedalska minoriteten i viktiga sakfrågor där minoriteten har stor sakkunskap, sker även av statliga myndigheter. Konventionen om biologisk mångfald (CBD)⁸ syftar till att bevara den biologiska mångfalden och få vinster vid användning av genetiska resurser att fördelas rättvist. Till denna har Naturvårdsverket fått i uppdrag att ta fram nya ramverk och samordningsansvaret, det så kallade *fokalpunktsansvaret*, ligger hos Sametinget. Konventionen behandlar bland annat traditionell kunskap och småskalig jordbruk. Inom vilken minoriteten tornedalingar har stor sakkunskap och mycket stark historisk och kulturell koppling till, betydligt starkare än vad många andra som inkluderats i arbetet med konventionen har. STR-T har skriftligen begärt av Sametinget delaktighet i arbetet men blivit nekad. Förbundet ser mycket allvarligt på att Sametinget som inte bara ansvarig svensk myndighet i sakfrågan, utan också företrädare för det samiska folket, agerar på ett sätt som exkluderar och förminskar tornedalingarnas roll i en så stor och viktig sakfråga som berör minoriteten starkt. Detta sker trots att Sametinget mycket väl känner till den tornedalska minoritetens starka koppling till och kunskap inom de delar som konventionen behandlar. Dessutom ligger ansvaret för spridning av kunskap om de nationella minoriteterna i Sverige hos Sametinget, vilket gör myndighetens agerande i det här fallet än mer anmärkningsvärt. Det skadar förbundets förtroende för Sametinget som ansvarig myndighet för kunskapspridning om den tornedalska minoritetens kultur, historia, traditioner och språk.

Det är beklämmande och upprörande att läsa hur en folkgrupp med status som nationell minoritet, osynliggörs fullständigt på ett område där denna har sakkunskap nog att tillhöra en av de parter frågan anses beröra allra mest. STR-T ser nekandet av minoritetens delaktighet i frågan som förminskande och diskriminerande. Sametinget och Naturvårdsverket bidrar också genom detta agerande till polarisering. Regeringen uttalar i skrivelsen *till riksdagen Nystart för en stärkt minoritetspolitik (skr. 2017/18:282)*⁹ att politiken ska genomföras tillsammans med de nationella minoriteterna och inte av någon annan för de nationella minoriteterna.

Ur skrivelsen Nystart för en stärkt minoritetspolitik till riksdagen, s 33:

Regeringen kan därför konstatera att den betydande brist på förtroende som Sverigefinländarnas delegation och Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset med flera pekar på ska ges stor vikt i bedömningen. Vid en samlad bedömning kan det konstateras att det finns betydande brister i den nuvarande ordningen för samordning, utveckling och uppföljning och att dessa brister

⁷ <https://www.regeringen.se/contentassets/e234943d908a4c98b1ceffc50e274f80/tillagsdirektiv-till-renmarkskommitten-dir.-n-202102.pdf>

⁸ <https://www.cbd.int/>

⁹ <https://www.regeringen.se/contentassets/1714b43194a84a409955192b48147374/nystart-for-en-starkt-minoritetspolitik-skr.-201718282.pdf>

hämmar minoritetspolitiken. Detta medför i slutändan en bristande efterlevnad av de nationella minoriteternas rättigheter. Det innebär också att det finns betydande potential för samordningsvinster och ökad effektivitet i verksamheten. Regeringen bedömer därför att samordningen, utvecklingen och uppföljningen av det minoritetspolitiska området bör stärkas.

Kommentar: STR-T kan konstatera att bristerna i ordningen för samordning kvarstår. Sametinget som samordningsansvarig för konventionen om biologisk mångfald, har genom negligeringen av tornedalingar, kväner och lantalaiset brustit i sitt arbete att inkludera starkt berörda parter. STR-T ifrågasätter att myndigheten har den utsedda rollen som samordningsansvarig i konventionen med maktposition att neka en annan nationell minoritet och starkt berörd part delaktighet.

Ur Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2002:2):

Artikel 20

Vid utövandet av de rättigheter och åtnjutandet av de friheter som följer av principerna i denna ramkonvention skall den som tillhör en nationell minoritet följa den nationella lagen och andras rättigheter, särskilt de som tillkommer personer som tillhör majoriteten eller andra nationella minoriteter.

Kommentar: Den statliga myndigheten Sametingets exkluderande förhållningssätt och nekan av den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset i arbetet med konventionen om biologisk mångfald går i strid mot denna artikel i ramkonventionen.

2.3 Diskriminering i public service

Medier fyller en viktig funktion i synliggörandet av nationella minoriteter och bör i sin samhällsskildring också rapportera om olika skeenden som rör de nationella minoriteterna. Ett särskilt stort ansvar har public service-företagen Sveriges Radio(SR), Sveriges Television(SVT) och Sveriges Utbildningsradio(UR). Public service-företagens sändningar på de nationella minoritetsspråken bidrar till att de språkliga minoriteterna synliggörs för en bred allmänhet. Public service bolaget Sveriges Television(SVT) sände 2016 en tv-produktion vid namn *Midnattssol* som utspelade sig i Kiruna kommun. I produktionen skildrades kväner som alkoholiserade tjuvjägare. Inga andra omnämmanden av den meänkielitalande minoriteten gjordes. Kiruna porträtterades som en enbart samisk och svensk plats. Många tornedalingar, kväner och lantalaiset upprördes av denna film och tog mycket illa vid sig av den. Skildringen av kvänerna i filmen var både diskriminerande och kränkande. I ett samhälle där kännedomen om den tornedalska nationella minoriteten är kritiskt låg, och kännedomen av de inkluderade minoriteterna kväner och lantalaiset ännu lägre, riskerar denna skildring betraktas som vetskap.

Detta exempel är dessvärre inte enda tillfället där public service, SVT, diskriminerat kväner. SVT har under 2022 arbetat med produktion av en dokumentär om Sveriges historia vars syfte är att beskriva hela det nuvarande Sveriges utveckling från istid till nära nutid. Tornedalingarnas historia begränsas till 1800- och 1900-talet. Kvänernas historia skulle till en början inte inkluderas överhuvudtaget med motiveringen att de saknar historiebeteckning. STR-T begärde möten med ansvariga för produktionen där förbundet krävde att även den tornedalska, kvänska och lantalaisiska minoritetens tidiga historia ska belysas i programmet. Förbundet lämnade kontakter till forskare och andra kunskapskällor som SVT kan vända sig till. Kvänerna har en stark juridisk historia. Det finns dokumentation i form av skattelängder, bomärken, kyrkoböcker och protokoll bevarande i bland annat riksarkivet som styrker minoritetens existens. Det första skrivna omnämmandet av just kväner är i Ottars reseskildringar från 800-talet e.Kr. Dokumentet finns bevarat i London muséum. STR-T har inte haft någon kontakt med producenterna sedan juni 2022

och vet således inte om man ändrat förhållningssätt i frågan. Då den kvänska historien också ses som en del av minoriteten tornedalingars tidiga historia så är det än mer fel att helt utesluta den i den här typen av utbildande TV-produktion i public service regi. Det här beskriver hur den meänkielitalande minoriteten diskrimineras på grund av avsaknad av sammanställd historieskrivning.

2.4 Diskriminerade hos Diskrimineringsombudsmannen

Den 24 november 2022 deltog STR-T på öppet dialogmöte med Diskrimineringsombudsmannen(DO) i Stockholm om etnisk diskriminering. Under en föreläsning av en inbjuden företrädare för en förortsförening reagerade STR-T på föreläsarens besvikelse över att antalet "färgade", som han uttryckte det, i salen var så få och att det enligt föreläsaren är de grupper som är de som blir "verkligt diskriminerade". STR-T förklarade att den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset blir diskriminerade i många avseenden och att en av många orsaker är just att man inte utmärker sig visuellt på något sätt från majoritetsbefolkningen. Minoriteten bär ingen särskild utmärkande klädsel till vardags, med undantag för näbbskor som är ett kulturarv inom traditionell kunskap och används av en del som vardagsskor. Repliken från föreläsaren var att minoriteten ska vara glad över att "se ut som majoritetsbefolkningen". Förbundet upplevde att tornedalingarnas utsatthet och diskrimineringen av minoriteten blev bagatelliserat. Att detta sedan skedde under ett öppet möte hos självaste DO är än mer anmärkningsvärt och exemplifierar hur förminskning av tornedalingar ter sig legitimt i samhället. Tjänstepersoner på DO hanterade situationen professionellt genom att ingripa och förklara att det finns olika typer av diskriminering och att dessa inte kan och ska inte jämföras på det sättet som det i detta fall gjordes.

2.5 Diskrimineringslagen

Ur Sveriges femte rapport, DEL II, s.13:

Regeringen fortsätter arbetet för att säkerställa att diskrimineringslagen är så heltäckande som möjligt.

Kommentar: Fortfarande saknas språk som diskrimineringsgrund, något STR-T ser mycket allvarligt på. En elev i Kalix kommun fick höra av en lärare att meänkieli är ett "läte". Föräldrar anmälde händelsen till skolinspektionen som skickade vidare ärendet till Diskrimineringsombudsmannen med hänvisning till att händelsen hade endast med språket att göra. Då språket inte är diskrimineringsgrundande så lades fallet ned. Eleven utsattes med andra ord för förtryck och förnedring inför klassen utan konsekvenser för vare sig läraren eller skolan. Här behövs en lagförändring som tydligt skyddar de nationella minoriteterna från den här typen av språklig diskriminering.

3. Inflytande och delaktighet

Ur Sveriges femte rapport, DEL I, s.4:

Ett av tre centrala områden inom minoritetspolitiken är delaktighet och inflytande.

Kommentar: Den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset ges inte rättmätig delaktighet och inflytande i minoritetspolitiken i Sverige genom exkludering i viktiga sakfrågor

som berör den men också genom att minoriteten hålls orimligt resurssvag utan godtagbara påverkansmöjligheter.

3.1 Uteslutning i sakfrågor om historia, kultur och markrättigheter

Regeringen beskriver i sin rapport att delaktighet och inflytande för de nationella minoriteterna är ett centralt område. När det kommer till denna fråga så gäller det inte allt för ofta i praktiken den nationella minoriteten tornedaligar, kväner och lantalaiset. De sakfrågor, tillställningar och områden som den meänkielitalande minoriteten utesluts från är många. Exempel som också nämns under andra punkter i denna rapport är uteslutningen i renmarksfrågan, osynliggörandet under EU-toppmötet i Kiruna och exkluderingen i arbetet med konventionen om biologisk mångfald.

3.2 Inrättande av språkcentrum

Vid inrättandet av Språkcentrum för meänkieli har inflytande och delaktighet för minoriteten varit en tydlig ambition från statens sida på pappret. Verkligheten har inte riktigt överensstämmt med den ambitionen. Representerande organisationer för de fyra icke samiska nationella minoriteterna har samtliga upplevt att man inte haft något större inflytande eller möjlighet till delaktighet i den tidiga processen, varav minoriteterna, i september 2022, gemensamt begärde dialog med myndigheten ISOF som har uppdraget att inrätta språkcentrumen. Organisationerna var kritiska till att inga dialogmöten ägt rum efter de första uppstartsmötena i början av året 2022 och att minoriteterna som bär på sakkunskapen och erfarenheterna inte getts möjlighet till delaktighet och inflytande under hela den tid som rekrytering av medarbetare till språkcentrumen pågått. Förbättring utlovades av myndigheten och STR-T hoppas på märkbar skillnad framöver.

Ur Sveriges femte rapport:

På nationell nivå genomför Regeringskansliet årliga samråd där ansvarigt statsråd eller statssekreterare deltar.

Kommentar: Inget samråd genomfördes med företrädare för tornedaligar under 2022. Kulturdepartementets förklaring till uteblivet samråd var att regeringsbildningen tog lång tid.

3.3 Stora lokala skillnader

Inflytandet för minoriteten på lokal nivå varierar kraftigt. Ett konkret exempel på att kommuner förbiser och negligerar nationella minoriteters rättighet till inflytande och delaktighet är Kalix kommuns hantering av samråd. Kalix kommun är förvaltningsområde för meänkieli och finska. Inga samråd med föreningar som representerar nationella minoriteter har ägt rum under tre års tid. Istället har kommunen gått i motsatt riktning och har via ett kommunfullmäktigebeslut tagit bort föreningarna som företräder de nationella minoriteterna, från arbetsordningen för kommunala samrådsorgan. Kalix kommun antog även nya råd och riktlinjer utan samråd med föreningar som företräder de nationella minoriteterna. Båda besluten överklagades till Förvaltningsrätten¹⁰ som gav kommunen rätt. Lagen är för svag och skyddar inte minoriteterna.

¹⁰ Förvaltningsrätten i Luleå Mål nr 1450-20 och Förvaltningsrätten i Luleå Mål nr 1449-20

4. Osynliggörande och negligering

I regeringens skrivelse till riksdagen om *Nystart för en stärkt minoritetspolitik (skr. 2017/18:282)*¹¹ bedömer regeringen att kunskapen om, och synligheten för, de nationella minoriteterna behöver öka i samhället.

4.1 Osynliggjorda vid EU-makthavarnas besök

Tornedalingar, kväner och lantalaiset ges alltför ofta inte utrymme att synas och delta på tillställningar och angelägenheter som är viktiga för minoriteten. Ett tydligt exempel på detta i närtid är när Sverige var värd för sitt första möte som ordförandeland för den europeiska unionens råd, i Kiruna i januari 2023. Mer detaljer kring denna händelse kan läsas i det brev, adresserat till Regeringskansliet, som STR-T också lämnat till Europarådet vid ett tidigare tillfälle.¹² Brevet finns också tillgängligt på STR-T:s hemsida.¹³ Osynliggörandet väckte starka reaktioner och upprördhet hos STR-T:s medlemmar och en del hörde av sig till förbundets kansli. Regeringskansliet ansvarade för planeringen som skedde i samråd med Kiruna kommun. STR-T har skriftligen ställt frågan till Regeringskansliet om orsaken till negligeringen av den meänkielitalande minoriteten under hela tillställningen samtidigt som den nationella minoriteten samerna getts givna platser i programmet i såväl flagghissning, emottagande av toppolitikerna och möjlighet till dialog med regeringen och Länsstyrelsen i Norrbottens län. Svaret förbundet fick var en hänvisning till att Sametinget är en svensk myndighet.

4.2 Osynlighet i media

Den dåliga kännedomen om tornedalingar, kväner och lantalaiset innebär också ständig osynlighet i media. Minoritetens perspektiv, särskilt inom nyhetsmedia, i ämnen som berör den starkt belyses mycket sällan i lokalmedia. I riksmidia är skildringen ännu sämre, nästintill obefintlig. Ett nyligen konkret exempel på inslag där tornedalingar, lantalaiset och kväner osynliggjordes trots att minoritetens medverkan borde ha varit given, är Sveriges Televisions sändning av *Luciamorgon* från Jukkasjärvi. Inslaget sändes från Lantalaismuséet i byn men inget omnämnande om meänkieli eller den meänkielitalande minoriteten ägde rum trots att inslaget sändes från ett kärnområden för minoriteten. Byggnader som kyrka och hus, byggda av meänkielitalande, filmades men minoriteten nämndes inte. Samisk musik och kultur gavs däremot tydligt utrymme. STR-T vill understryka att förbundet inte på något sätt emotsätter sig den samiska medverkan i programmet, utan förbundet är starkt kritisk till frånvaro av den tornedalska, lantalaisiska och kvänska minoriteten och särbehandlingen av dessa två nationella minoriteter med många gemensamma nämnare, särskilt historiskt då folkgrupperna levt i samexistens. STR-T ställer sig också kritisk till det faktum att bilden som public service, SVT, ger av våra norra nationella minoriteters historia och kultur på detta sätt blir ensidig. Den kulturella mångfalden speglas inte i media.

Ur Sveriges femte rapport, DEL III, s.27:

Artikel 9

9.1 Parterna åtar sig att erkänna att rätten till yttrandefrihet för den som tillhör en nationell minoritet innefattar åsiktsfrihet och frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar på

¹¹ <https://www.regeringen.se/contentassets/1714b43194a84a409955192b48147374/nystart-for-en-starkt-minoritetspolitik-skr.-201718282.pdf>

¹² Doc 1 Invisibility of Tornedalians, Kvens and Lantalaiset at EU summit

¹³ <https://str-t.com/wp-content/uploads/2023/01/till-regeringskansliet-osynliggorande-av-tornedalingar-under-eu-toppmote-20230116.pdf>

minoritetsspråket utan ingripande av offentliga myndigheter och oberoende av territoriella gränser. Parterna skall inom ramen för sina rättssystem säkerställa att personer som tillhör en nationell minoritet inte utsätts för diskriminering när det gäller deras tillträde till massmedia.

Kommentar: Det utrymme som den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset ges i medias nyhets- och samhällsbevakning är marginellt även i de fall där den belysta sakfrågan berör minoriteten starkt. Inga betydande åtgärder för detta är vidtagna från statligt håll utan enbart minoritetens egna ständiga kamp till utrymme och synlighet i samhället. Minoriteten upplever sig diskriminerad av medier som av ren okunskap eller annan anledning väljer att inte belysa minoritetens perspektiv i samhällsfrågor, samtidigt som andra minoriteter ges utrymme och synlighet. En av Sveriges största dagstidningar som bevakar minoritetspolitiska frågor är Dagens Nyheter(DN). Förbundet har vid flertalet tillfällen kontaktat tidningen med nyhetstips och information om den nationella minoriteten tornedalingars perspektiv i aktuella sakfrågor men det har inte resulterat i annat än en artikel under hela året 2022. Denna artikel handlade om återtagande av tornedalska, kvänska, lantalaisiska och samiska kvarlevor. Renmarksfrågan är belyst i DN utifrån lokalbefolkningens, de olika samiska gruppernas, jägarnas och sportfiskarnas perspektiv men inte en enda artikel är skriven där den tornedalska minoritetens perspektiv belysts. Fler liknande exempel finns. Utbudet av inslag, program och artiklar på meänkieli är mycket dåligt. Den media som producerar flest sända timmar på minoritetsspråket meänkieli är Sveriges Radio, följt av Sveriges Television och Utbildningsradion där antal timmar sända program (första sändningar, ej repris) på meänkieli är oacceptabelt låga och ligger på en, i stort sett oföränderlig, nivå sedan några år tillbaka. SVT sände 25 timmar förstasändningar på meänkieli under år 2020. Genomsnittet utgör 4 min per dag. År 2022 var antal timmar oförändrade. UR sände 5,1 timmar förstasändningar på meänkieli år 2020. Två år senare sjönk antal förstasändningar i tv:n men ersattes med webbsändningar så att totala antalet timmar ökade till 6,5 timmar under hela år 2022. Detta är marginellt och oacceptabelt.

Ur Ramkonventionen om skydd av nationella minoriteter:

Artikel 9.4

9.1 Parterna ska inom ramen för sina rättssystem vidta lämpliga åtgärder för att underlätta tillträde till massmedia för personer som tillhör nationella minoriteter och i syfte att främja tolerans och tillåta kulturell mångfald.

Kommentar: Det tidigare beskrivna konkreta osynliggörandena i media visar på att krafttag behövs från regeringens sida för att Sverige ska kunna leva upp till denna artikel i ramkonventionen.

4.3 Osynliggörande genom försvenskning av Ortsnamn i nutid

Den av regeringen tillsatta Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar kväner och lantalaiset¹⁴ och som utreder kränkningar och övergrepp på nämnd befolkning under 1800 och 1900-talen har i sitt arbete kunnat bekräfta en utbredd försvenskning av Ortsnamn på meänkieli. Platser som historiskt haft benämningar på meänkieli benämns idag med enbart svenska eller, som i vissa fall, svenska och samiska namn. Ett exempel är *Nikkulahti*, i Kiruna kommun, som numer skyltas efter den samiska benämningen *Nikkaluokta*. Det är ett osynliggörande och förminskande av den meänkielitalande minoriteten att aktivt välja bort det historiska platsnamnet på meänkieli. Det är också en diskriminerande handling som ställer minoriteter

¹⁴ Uppgörelse med historiska kränkningar och övergrepp mot tornedalingar, kväner och lantalaiset Dir **2020:29**
<https://www.regeringen.se/contentassets/c0ecd75da47244128b5210c92e8f926e/uppgorelse-med-historiska-krankningar-och-overgrepp-mot-tornedalingar-kvaner-och-lantalaiset-dir-202029.pdf>

emot varandra. I Kiruna kommun har även dialog förts om att försvenska meänkieli- och finska namn i kommunen i nutid med hänvisning till att underlätta för blåljuspersonal att komma fram till rätt adress.

Ur Sveriges femte rapport, DEL III, s.36:

Ortnamnsrådet är ett rådgivande organ inom Lantmäteriet. I rådet ingår utöver Lantmäteriet representanter för Institutet för språk och folkminnen, Riksantikvarieämbetet, Sametinget, Sveriges hembygdsförbund, Sveriges Kommuner och Regioner, Trafikverket samt lärosäten. Rådets uppgift är att bidra till att god ortnamnsred tillämpas i landet.

Kommentar: Tornedalsk, kväns och lantalaisisk representation saknas i rådet. Detta är anmärkningsvärt med tanke på det stora språkområdet för meänkieli och de flera tusentals ortnamn med historiska rötter knutna till språket.

5. Undermåliga ekonomiska förutsättningar

Tornedalingar, kväner och lantalaiset har under en längre tid varit starkt underfinansierade sett till de krav på minoriteten som ställs och sett till de förutsättningar minoriteten bör ha för att kunna stärka, utveckla och synliggöra minoritetens språk, kultur, identifikation och historia enligt lagstadgat skydd. Genom att hålla minoriteten resurssvag så har den inte heller kapacitet att stå emot negligering, uteslutning och osynliggörande på ett effektivt sätt. Tornedalingar, kväner och lantalaiset haltar på många områden i det minoritetspolitiska påverkansarbetet. Många gånger tvingas organisationer välja inriktning på verksamheten för att uppnå resultat på något område. Det råder en ständig fråga om vilket område som ska prioriteras och vilket som ska plockas bort. Är det revitaliseringen, de kulturstärkande insatserna, kunskapspridningen eller det minoritetspolitiska påverkansarbetet?

Ur Sveriges femte rapport, DEL II, s.10:

Målet för politiken avseende nationella minoriteter är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.

Kommentar: Den nationella minoriteten tornedalingars inflytande har tvärtemot ett förstärkande nu försvagats. Minoriteten ges inte godtagbara ekonomiska förutsättningar att mäkta med det påverkansarbete som idag krävs för godtagbart inflytande och delaktighet. Mycket av resurserna går i riksorganisationens STR-T:s fall till arbete för inkludering i viktiga sakfrågor som berör minoriteten istället för lösningsinriktat minoritetsstärkande arbete med de andra berörda och inkluderade parterna. Det innebär att direkta språk- och kulturstärkande insatser blir lidande. Minoriteten är finansiellt framtagen inflytande genom förminskning av resurser till minoritetens allra största och starkaste organisation bedrivande aktivt minoritetspolitiskt påverkansarbete på nationell nivå genom samråd, remissberedning och yttranden. Detta till följd av ett systemfel där minoriteten saknar egenmakt att fördela sina medel så som den samiska minoriteten har genom Sametinget. Mer utförlig beskrivning finns i förbundets överklagan till Förvaltningsrätten som även lämnats in till den rådgivande kommittén för kännedom 1 mars 2023.¹⁵ Detta drabbar även samtliga övriga icke samiska nationella minoriteter som också får sina öronmärkta medel fördelade av Länsstyrelsen Stockholm. Under tider där en kraftig inflation också påverkar

¹⁵ Doc 3 Appeal against decision 811-57821-2022

samhället så är detta agerande från statens sida inget annat än ett sakta kvävande och tystande av den nationella minoriteten tornedalingars kraftigaste röst i samhället. Statens fleråriga agerande gentemot de icke samiska minoriteterna i resursfrågan strider mot många punkter i ramkonventionen och ställer minoriteter emot varandra genom grov särbehandling som talar för att strävan efter likvärdighet inte existerar annat än på pappret. De mänskliga rättigheterna och skyddet av de nationella minoriteterna genom regeringsformen och internationella överenskommelser gäller många gånger inte i praktiken den nationella minoriteten tornedalingar. Regeringens agerande i det här avseendet strider mot följande artiklar i ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter: Artikel 4.1, 4.2, 5.1, 15.¹⁶

Den 17 augusti presenterades rapporten *"Minoritetspolitiskt bokslut 2022 - hur har Sverige lyckats ta hand om sina nationella minoriteter?"*. Denna rapport är ett bokslut över hur väl Sverige har lyckats att leva upp till de åtaganden man har mot sina nationella minoriteter. Den togs fram av före detta statlig minoritetspolitisk utredare Lennart Rohdin på uppdrag av Sverigefinländarnas delegation.

Ur rapporten Minoritetspolitiskt bokslut:

I dagsläget finansierar den svenska staten Sametinget och dess organ med i storleksordningen 60 miljoner kronor årligen. Det är i sig inte på något sätt för mycket, men förklarar varför man från samiskt håll har helt andra resurser att driva sina önskemål än vad de övriga fyra icke samiska minoriteterna har. Till de fyra icke-samiska minoriteternas riksorganisationer har sedan 2010 årligen utgått sammanlagt 6,5 miljoner kronor eller 1,5–2 miljoner per minoritet. Ibland har det skett ett tillfälligt mindre påslag – så också 2022. Det är uppenbart att detta inte på något sätt möjliggör ett långsiktigt arbete för att driva dessa minoriteters och minoritetsspråks intressen eller att kunna motsvara majoritetssamhällets flodvåg av samråd och remisser.

Kommentar: Rapporten bekräftar den ekonomiska obalans och orättvisa som drabbar de icke samiska minoriteterna. STR-T ger författaren av rapporten medhåll om att de medel som tilldelas Sametinget inte på något sätt är för mycket utan orättvisan sitter i de låga siffrorna som övriga minoriteter erhåller. Den summan ger inte respektive minoritet förutsättningar att mäta med de krav som ställs på minoritetsorganisationerna.

Ur Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (SÖ 2002:2):

Artikel 15

Parterna skall skapa nödvändiga förutsättningar för att den som tillhör nationella minoriteter effektivt skall kunna delta i det kulturella, sociala och ekonomiska livet samt i offentliga angelägenheter, särskilt sådana som berör dem.

Kommentar: Den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset ges inte de beskrivna förutsättningarna då man håller minoriteten resurssvag utan egenmakt till fördelning av minoritetens öronmärkta knappa medel och minoriteten exkluderas i sakfrågor som är av stor vikt för minoriteten och berör den.

16

<https://www.regeringen.se/contentassets/02b946ed1ee747a1a7bf4874fd8d3633/ramkonvention-om-skydd-for-nationella-minoriteter/>

6. Utbildning och äldreomsorg

Ur Sveriges femte rapport, DEL II, s.7:

Rätten till förskola och äldreomsorg på minoritetsspråk i förvaltningsområde har stärkts genom att bestämmelsen nu anger att hela eller en väsentlig del av verksamheten ska bedrivas på minoritetsspråk, till skillnad från tidigare hela eller delar av verksamheten. Dessutom har en skyldighet införts om att fråga om vårdnadshavare är intresserad av förskola på minoritetsspråk när en sådan ansökan till kommunen görs.

Kommentar: Förstärkningen av rätten till förskola och äldreomsorg på meänkieli är mycket bra. Att rätten ska omfatta en väsentlig del istället för enbart delar av verksamheten gör lagen betydligt kraftfullare men det kvarstår ett stort behov av granskning och uppföljning. Skyldighet för huvudmannen att fråga föräldrar om intresse finns av förskola på minoritetsspråk är också av stor betydelse men även här finns behov av uppföljning då dessa rättigheter alltför sällan gäller i praktiken även om en förbättring tycks ha skett.

Den kritiserade utbildningskedjan i Sverige är fortfarande mycket bristfällig. Sammantaget har inga stora förändringar skett. Inte många av de förslag som Jarmo Lainio presenterade i *Utredningen om förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk (U 2016:07)*¹⁷ har genomförts.

Ur Sveriges femte rapport, DEL II, s.9:

För att öka tillgången till undervisning i nationella minoritetsspråk i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan beslutade regeringen den 22 december 2016 att ge en särskild utredare i uppdrag att föreslå åtgärder på området (dir. 2016:116). Utredningen, som tog sig namnet Utredningen om förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk, överlämnade den 15 november 2017 betänkandet Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering (SOU 2017:91).

Kommentar: Utredningen gjordes av Jarmo Lainio och den fick ett mycket gott mottagande av de nationella minoriteterna. Förslagen var ett svar till den kritik Europarådet riktat mot Sverige för bristande undervisning i nationella minoritetsspråk. Förslagen var tydliga och mycket bra men de har inte behandlats. De möjligheter som ges elever att läsa meänkieli i grundskolan är mycket varierande från kommun till kommun. Antal utbildningstimmar är fortfarande mycket låga och skillnaderna mellan kommunerna stora. Det kan skilja sig alltifrån 30 till 120 minuter meänkieli i veckan. Språklektionerna är i många fall placerade utanför schemalagd skoltid, vilket förlänger barnets skoldagar och kan i vissa fall där eleven behöver skolskjuts hem, göra det till ett nästintill omöjligt val. Elever får antingen sitta kvar efter skolan och läsa meänkieli eller starta sin skoldag tidigt på morgon innan övriga barn kommer till skolan. Hänvisning till brist på lärare för att inte behöva ordna med modersmålsundervisning i meänkieli är fortfarande vanligt. Det finns inget system för uppföljning av kommunernas ansträngning att hitta lärare, vilket gör detta till ett stort kryphål genom vilken skolan kan slippa erbjuda undervisning i nationella minoritetsspråk. I vissa fall hänvisar rektorer till en ansträngd budget som skäl för att inte kunna erbjuda meänkieli i skolan.

Bristen på utbildningsmaterial i meänkieli är fortfarande mycket stor, vilket ökar meänkielilärarnas arbetsbelastning då framtagning av uppgifter och material blir tidskrävande. Den höga arbetsbelastningen sänker i sin tur attraktionen av tjänsten som meänkielilärare. I många fall erbjuds meänkieliläraren en uppdelad tjänst på mycket få procent, vilket gör den

¹⁷ https://www.regeringen.se/contentassets/1223a145243f4c0aa25c0f3dc55b6965/sou-2017_91_webb.pdf

betydligt mindre attraktiv och rektorn kan hänvisa till att ingen lärare sökte tjänsten. Det förekommer fall där meänkielielever får läsa tillsammans med finska elever och med lärare som inte behärskar båda språken fullt ut, vilket lett till att elever hoppat av undervisning på meänkieli. Det är inte ovanligt att elever som läser meänkieli och befinner sig på olika språkliga nivåer och ålder buntas ihop till en och samma grupp med följderna att undervisningen inte är anpassad för samtliga elever.

Fjärrundervisning blir allt vanligare på gott och ont. Det ger förutsättningar för eleven att få en utbildad lärare, att slippa läsa språket som ensam elev och bli placerad i en grupp på rätt kunskapsnivå. Nackdelen är särskilt den sårbara tekniken. Tillgången till mentorer och handledare på plats varierar. Mycket tid går åt till att lösa tekniska problem, vilket kan få elever att till slut tappa intresset för att läsa språket.

Ur Sveriges femte rapport:

Inom förvaltningsområde är också information till föräldrar inom förskola och skola samt till äldre i samband med ansökan om äldreomsorg vanlig. Även utanför förvaltningsområde är information till föräldrar inom skolan vanligt förekommande.

Kommentar: Förbundet upplever något förbättrad synlighet på det här området men inte till så vida att man kan kalla informationsspridningen vanligt förekommande. Det skiljer sig mycket mellan förvaltningskommuner och det dyker fortfarande upp flertalet fall där föräldrar/anhöriga inte känner till dessa rättigheter.

Ur Sveriges femte rapport, DEL I, s. 2:

Dessa rättigheter innefattar bland annat att enskilda har rätt att använda sitt minoritetsspråk vid kontakter med förvaltningsmyndigheter vars geografiska verksamhetsområde helt eller delvis sammanfaller med förvaltningsområdena samt rätt till förskola och äldreomsorg helt eller till väsentlig del på minoritetsspråken.

Kommentar: De nämnda rättigheterna stärker minoritetsspråkens status om de också praktiseras i verkligheten. Problematiken är att de inte beaktas av huvudmännen. Kommuner hänvisar lättvindigt till avsaknad av språkkunnig personal utan någon redovisningsplikt för insatser man gjort för att hitta lämplig personal. Inom äldreomsorgen finns många i personalen som inte har svenska som första språk och har redan där en utmaning att hantera. Ett krav på att lära sig minoritetsspråk är därmed mindre rimligt att ställa. Det förekommer fall där meänkieli- och finskspråkiga vårdtagare på ålderdomshem inte kan kommunicera med personal, vilket skapar otrygghet och försämrat mående hos vårdtagaren, särskilt om denna också lider av någon form av demenssjukdom, vilket är vanligt, och inte minns var hen befinner sig eller känner igen personalen. Kommunikationssvårigheterna riskerar att leda till försämrat mående hos vårdtagaren.

Ur Sveriges femte rapport, DEL II, s. 9:

Bestämmelsen om skyldigheten för kommuner i förvaltningsområdena att erbjuda barn vars vårdnadshavare begär det plats i förskola där hela eller en väsentlig del av verksamheten bedrivs på finska, meänkieli och samiska har också överförts från minoritetslagen till skollagen (2010:800).

Kommentar: Denna överföring av bestämmelser till skollagen är ett mycket bra steg för att tydliggöra förvaltningskommunernas skyldigheter. En kommun där denna del fungerar väl är Luleå kommun men det är få förvaltningskommuner som följer det goda exemplet. Fortfarande finns kommuner, inom förvaltningsområdet för meänkieli, där man inte erbjuder plats på förskola

där hela eller en väsentlig del av verksamheten bedrivs på meänkieli utan hänvisar till brist på språkkunnig personal.

Ur Sveriges femte rapport DEL III, s.19:

Under 2019 gavs Institutet för språk och folkminnen och Sametinget i uppdrag att lämna förslag till utformningen av ett handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken.

Kommentar: Institutet för språk och folkminnen gjorde ett gediget arbete med många, närmare 80, bra förslag som skulle stärka och bevara de nationella minoritetsspråken. Endast 6 av dessa antogs.

7. Hälso- och sjukvård

Sjukvård på nationella minoritetsspråk inom förvaltningsområdena är inte en självklarhet i praktiken än idag. I de fall STR-T haft dialog med språkbärare och anhöriga till vårdtagare så har förbundet fått bilden av att det inte handlar om brist på språkkunnig personal utan det är en mer organisatorisk fråga där språket prioriteras bort. Det är inte ovanligt att vårdtagare blir hänvisade att ta med sig anhörig eller annan som tolk. Det vetenskapliga underlaget för att kunna bedöma hälsoläget hos den tornedalska minoriteten är obefintlig. Ingen pågående forskning i ämnet finns att tillgå.

Ur Sveriges femte rapport, DEL III, s.14:

Under 2020 har myndigheten tillsammans med Socialstyrelsen och Tornedalingarnas riksförbund (STR-T) utformat en enkät och en frågemall till intervjuer i syfte att med olika metoder följa upp hälsan hos tornedalingarna.

Kommentar: I detta arbete upplever förbundet att dialogen varit mycket god. Minoriteten har varit delaktig på ett tillfredställande sätt i arbetet och haft inflytande som sakkunnig part. Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen har i arbetet med att följa upp hälsan hos tornedalingarna varit föredömliga med inkludering av den det berör.

8. Regeringens skrivelse till riksdagen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik*

Ur Sveriges femte rapport, DEL I, s.2

I juni 2018 lämnade regeringen skrivelsen Nystart för en stärkt minoritetspolitik (skr. 2017/18:282) till riksdagen. Skrivelsen utgör den andra delen av den reviderade minoritetspolitiken och är utgångspunkt för det fortsatta arbetet.¹⁸

Kommentar: De steg som regeringen har tagit i arbetet med en stärkt minoritetspolitik, har välkomnats av minoriteten. Inrättande av språkcentrum har varit efterlängtat. Dock har bristen på inflytande och delaktighet för minoriteten varit mindre tillfredställande. I Sveriges femte rapport till Europarådet under ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter skriver regeringen att det krävs ett långsiktigt arbete för att stärka de nationella minoriteternas språk och

¹⁸ <https://www.regeringen.se/contentassets/1714b43194a84a409955192b48147374/nystart-for-en-starkt-minoritetspolitik-skr.-201718282.pdf>

kultur, samtidigt som man väljer att tidsbegränsa finansieringen av de icke samiska språkcentrumen till endast tre år, något som oroar de berörda minoriteterna. STR-T hoppas regeringen kommer att permanenta språkcentrum för meänkieli och även de andra tidsbegränsade språkcentrumen, så som man gjort gällande samiska språkcentrum.

Mycket av ambitionerna i skrivelsen har fortfarande status quo. Fortfarande har regeringen inte tagit tag i hela den andra delen och i vissa avseenden har effekten inte blivit den önskade.

Ur skrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik till riksdagen*:

3.3.5 De nationella minoriteternas organisering

Regeringens bedömning: *De nationella minoriteternas organisationer har stor betydelse för genomförandet av minoritetspolitiken, både som experter på den egna situationen och som viktiga företrädare för minoriteterna.*

Organisationsstödet till riksorganisationer som företräder de nationella minoriteterna bör höjas. Ett sådant organisationsstöd bör även införas för riksorganisationer som företräder samer i arbetet med minoritetspolitiken. Samordnings- och uppföljningsmyndigheterna bör vidta kapacitets- och kunskapshöjande åtgärder för att stödja organisationerna.

Kommentar: I budgeten för 2022 satsades 90 nya miljoner till att förstärka arbetet för nationella minoriteter. En glädjande nyhet som möjliggjorde satsningen på bland annat språkcentrumen. För de riksorganisationer som företräder nationella minoriteter blev satsningen inte av särskilt betydande storlek. STR-T erhöi som ensam bidragssökande riksorganisation företrädande tornedalingar hela det fasta bidraget för 2022 på 1 300 000 kronor. Det innebar en blygsam höjning med 455 000 kronor från föregående års fasta bidrag som länge bedömts av organisationen vara i absolut lägsta laget. De extra kronorna för år 2022 blev ett mindre tillskott som inflationen redan förbrukat och effekten att stärka organisationen märkbart uteblev. Systemet, där fördelningen av medel till de icke samiska nationella minoriteterna sker genom Länsstyrelsen Stockholm, är förkastligt då detta system i flera fall inneburit att etablerade riksorganisationer från ett år till ett annat kan förlora betydande delar av sitt fasta organisationsbidrag. Detta har nu STR-T blivit drabbad av. Mer ingående beskrivning av problematiken går att läsa i förbundets överklagan till Förvaltningsrätten. Denna skrivelse är också inlämnad för kännedom till *Den rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter* 1 mars 2023.¹⁹ Att regeringen uttrycker ambitioner för att stärka minoritetsorganisationer samtidigt som regeringen tillåter ett systemfel med risker för allvarliga konsekvenser för redan etablerade icke samiska minoritetsorganisationer är förkastligt och ger inte en bild av genuin vilja att stärka dessa.

I skrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik* uttrycker regeringen, med hänvisning till propositionen *En stärkt minoritetspolitik (prop. 2017/18:199 s. 26–27)*,²⁰ att minoritetspolitiken ska genomföras tillsammans med de nationella minoriteterna för att de ska kunna utöva egenmakt och reella möjligheter till inflytande och delaktighet. Med hänvisning till redan beskrivna problem och exempel på dessa så är det bara att konstatera att regeringen inte lyckats med detta. Bristerna kvarstår.

¹⁹ Doc 3 Appeal against decision 811-57821-2022

²⁰ <https://www.regeringen.se/contentassets/Obd30dc1baee4470b317ae7db82a56f7/en-starkt-minoritetspolitik-prop.-201718199.pdf>

9. Uppföljningssystemet

Ur Sveriges femte rapport:

År 2019 förstärkte regeringen lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Lagändringarna var en del i en ambitionshöjning för att tydliggöra det allmännas ansvar för de nationella minoriteternas rättigheter. De förändringar som reformen innebar har redan gett resultat på lokal och regional nivå och lagt grunden till en fortsatt utveckling av minoritetspolitiken.

Kommentar: Den förstärkta lagändringen för att tydliggöra de allmännas ansvar var nödvändig men fortfarande kvarstår behovet av ett effektivt uppföljningssystem då lagen inte efterlevs.

10. Satsning på tornedalingars, kväners och lantalaisets historia

10.1 Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalalet

Ur Sveriges femte rapport, DEL I, s.6:

Regeringen tillsatte under 2020 Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalalet som bland annat har i uppdrag att sprida information för att öka kunskapen om minoriteten och dess historiska erfarenheter.

Kommentar: Tillsättandet av en Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalalet²¹ var mycket välkommet och glädjande. Kommissionens arbete hittills har varit betydelsefullt för minoriteten på många sätt. Det har bidragit till synlighet och ökad kännedom om minoriteten. Förbundet har noterat ett ökat intresse hos medlemmar i frågor om identifikation, tillhörighet och historia ända sedan Sannings- och försoningskommissionen påbörjat sitt arbete att utreda kränkningar och övergrepp på den tornedalska, kvänska och lantalaisiska befolkningen. Kommissionen var dock underfinansierad från början och tidsramen för kommissionens arbete snäv. Tilläggsdirektiv om förlängd tid har tillkommit vid två tillfällen, dels på grund av coronapandemin men också på grund av allvarligt och ansträngt läge med att hinna utföra uppdraget enligt direktiven med otillräckliga förutsättningar. Den sistnämnda förlängningen av uppdraget hanterades i sista minuten efter starka påtryckningar från såväl kommissionen själv som minoritetens företrädande organisation, STR-T.

Ur Sveriges femte rapport, DEL III, s.13:

Regeringen strävar efter en inkluderande hållning och att föra en kontinuerlig dialog kring utvecklingen på minoritetsområdet. Ett exempel är den nyligen tillsatta sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalalet där flera meänkielitalande grupper omfattas.

Kommentar: Regeringens inkluderande hållning till den heterogena identitetsbenämningen är mycket positivt och visar på att man i det här fallet lyssnat och tagit minoritetens egna syn på identifikation och tillhörighet på allvar. Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalalet är den meänkielitalande minoritetens första sammanställda historieskrivning. Denna är dock begränsad till minoritetens sena historia och därav kvarstår det stora behovet av satsning på forskning om tornedalingar, kväner och lantalaisets tidiga historia.

²¹ <https://www.regeringen.se/contentassets/c0ecd75da47244128b5210c92e8f926e/uppgoelse-med-historiska-krankningar-och-overgrepp-mot-tornedalingar-kvaner-och-lantalaiset-dir-202029.pdf>

10.2 Negligering av tornedalingarnas tidiga historia

Många problem kopplat till osynliggörande, uteslutning och negligering av den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalalet i sammanhang och sakfrågor som berör den botten i att minoritetens historia inte tas i beaktande. Trots att dokumentation som styrker minoritetens mycket tidiga existens finns och trots att avsaknaden på sammanställd historieskrivning om minoriteten orsakar svårigheter för minoriteten i inkludering i olika sakfrågor så görs inga ansatser från regeringens sida till att utreda denna del av hela Sveriges historia. Inga satsningar på forskning om tornedalingars, kväners och lantalaisets tidiga historia görs. Detta är mycket märkligt med tanke på att folkgruppen uppfyller kriterierna för urfolk, lever och levt sida vid sida med den samiska minoriteten som har flera forskarinstitutioner och ett centrum för samisk forskning. Denna forskning riktar sig till den samiska minoriteten. Detta gör att historiebilden som tas fram är selektiv och uteslutande en hel folkgrupp som levt på samma områden under samma tidsepoker. Om liknande satsningar hade gjorts på forskning om tornedalingar, kväner och lantalaiset så hade minoriteten med stor säkerhet inte kunnat exkluderas i tidigare nämnda sakfrågor. Behovet av tidig forskning av den meänkielitalande minoritetens historia är större nu än någonsin då olika krafter i samhället vill förminska och osynliggöra minoritetens historiska existens. Avsaknaden av sammanställd historieskrivning är ett hot mot hela minoritetens framtida möjligheter att leva ut sin kultur och hålla sitt språk levande. Sveriges regering måste agera nu och för att det ska ske så behövs kraftfulla påtryckningar uppifrån.

Ur Sveriges femte rapport, DEL II, s.37:

Artikel 12

12.1 Parterna skall, där det är lämpligt vidta åtgärder på utbildnings- och forskningsområdet för att främja kunskapen om sina nationella minoriteters liksom om majoritetens kultur, historia, språk och religion.

Kommentar: Satsningen på forskning om den nationella minoritet som allmänheten har sämst kunskap om är nästintill obefintlig bortsett från den utredning om historiska kränkningar och övergrepp som Sannings- och försoningskommissionen nu genomför. Det saknas utbildningsmaterial och sammanställd historisk forskning om minoriteten, vilket många gånger leder till exkludering och osynliggörande.

10.3 Undervisning om nationella minoriteters historia

Ur Sveriges femte rapport, DEL II, s.38:

Grundskolans kursplaner har nyligen reviderats. Genom revideringen koncentrerades och förstärktes undervisningen om nationella minoriteter till framför allt samhällskunskap. Avsikten med förändringen är att mer tid ska kunna läggas på området när det koncentreras till ett ämne.

Kommentar: Det faktum att nationella minoriteter plockades bort från historieundervisningen till samhällskunskap är inte en positiv förändring i det avseendet att de nu osynliggörs i undervisningen om Sveriges historia. Det bör tydligt framgå att de nationella minoriteternas historia inte är en enskild del utan att det är en del av hela Sveriges historia.

Forum för levande historia har under slutet av 2022 sammansatt fokusgrupper där företrädare för nationella minoriteter deltar för att samla viktiga historiska händelser/fenomen som påverkat respektive minoritet. Texten på sammantaget 20 000 tecken ska användas i utbildningssyfte av allmänheten och skolor. STR-T ser mycket positivt på arbetet med dessa fokusgrupper.

11. Övriga kommentarer till Sveriges femte rapport

11.1 Utelämnande av meänkielis varieteter

I Sveriges femte rapport hänvisar regeringen i sin bakgrundsinformation i *Del 1, Praktiska åtgärder vidtagna på nationell nivå för att följa upp resultaten från den fjärde övervakningscykeln*, till fotnoter som beskriver det romanska och det samiska språkens varieteter men utelämnar meänkielis tre varieteter.

Ur Sveriges femte rapport, DEL II, s.14:

Myndighetens webbsidor om nationella minoriteter uppdaterats kontinuerligt med information på samtliga minoritetsspråk med flera varieteter och på den interna webbsidan annonseras aktuell information om nationella minoriteter där det är relevant för myndighetens verksamhet.

Kommentar: Detta stämmer inte för meänkielis del. Särskilt inte vad gäller varieteter. Förbundet känner inte till någon myndighets webbsida som informerar på meänkielis olika varieteter. Det har länge saknats ett informationscentrum att vända sig till för myndigheter, vilket gör att mycket kunskapsspridning och översättning har hamnat hos STR-T. Förbundet har många gånger med redan hög arbetsbelastning och bristfälliga, såväl personella som ekonomiska, resurser hjälpt till med översättning och korrekturläsning med alternativet att sidorna ej uppdateras med korrekt fakta om minoriteten.

11.2 Kunskapshöjande insatser

Ur Sveriges femte rapport, DEL I, s.5:

Sametinget och Länsstyrelsen i Stockholms län är ansvariga för informations- och kunskapshöjande insatser till framför allt kommuner och myndigheter. För närvarande pågår ett omfattande utvecklingsarbete med en webbaserad grundutbildning om nationella minoriteters rättigheter. Dessutom har en verktyglåda med handfasta råd och goda exempel tagits fram för att stötta kommuner och regioner i arbetet med kunskapsspridning och andra delar av det minoritetspolitiska uppdraget. Uppföljningsmyndigheterna distribuerar också informationsmaterial till skolor.

Kommentar: STR-T ser positivt på de kunskapshöjande insatserna om nationella minoriteters rättigheter. Förbundet ställer sig dock kritisk till att Sametinget, en myndighet som företräder en annan nationell minoritet och som agerat exkluderande och förminskande²² av de nationella minoriteten tornedalingar, ska vara kunskapsspridare för samtliga nationella minoriteter.

11.3 Nationell biblioteksstrategi

Ur Sveriges femte rapport, DEL III, s.21:

Regeringen beslutade i december 2020 om ett uppdrag till Kungl. biblioteket att genomföra en satsning på de nationella minoriteternas bibliotek som resursbibliotek för respektive språkgrupp och för 22 ACFC/SR/V(2021)003 landets kommuner.

Kommentar: Satsningen på att stärka de nationella minoriteternas bibliotek genom resursbibliotek för respektive minoritet var mycket välkommet och välbehövligt. Förbundet gläds åt att denna satsning, som lyfts av minoriteten under en längre tid, blev verklighet.

²² Se sida 2.2 Exkludering i konventionen om biologisk mångfald (CBD)

11.4 Mänskliga rättigheter gäller inte alla

Ur Sveriges femte rapport, DEL III, s.10:

Såväl nationellt som internationellt tar Sverige de mänskliga rättigheterna på största allvar och arbetar för att säkra efterlevnaden av konventionsåtaganden.

Kommentar: STR-T ser att regeringen brustit stort i sina åtaganden enligt konventionen när det kommer till den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset. Regeringen exkluderar och osynliggör minoriteten i sakfrågor, tillställningar och sammanhang som berör den starkt. Genom ständig uteslutning i för minoriteten viktiga angelägenheter, skadas minoritetens självbild och självkänsla. Det i sin tur hämmar språkrevitaliseringen. Minoritetens status i samhället tar också skada. Minoriteten ges inte rättmätigt utrymme, inflytande och delaktighet i för minoriteten angelägna frågor. Regeringen negligerar minoritetens tidiga historia och förminskar därmed minoritetens koppling till sakfrågor som berör tidig historia. Regeringen håller den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset orimligt resurssvag och därmed också utan kapacitet att göra godtagbart arbete för att stärka kultur, traditioner, språk och identifikation. Ej heller har minoriteten resurser nog att arbeta målinriktat för inflytande och delaktighet på alla de områden som berör denna och där behovet finns. I dagsläget tvingas minoriteten prioritera bort viktiga frågor och områden att stärka på grund av resursbrist. De mänskliga rättigheterna gäller inte i praktiken samtliga nationella minoriteter.

11.5 Polarisering och stärkta motsättningar

Ur Sveriges femte rapport, DEL III, s.23:

Artikel 6

6.1 Parterna skall uppmuntra en anda av tolerans och mellankulturell dialog och vidta effektiva åtgärder för att främja ömsesidig respekt och förståelse samt samarbete mellan alla personer som bor inom deras territorium, oavsett dessa personers etniska, kulturella, språkliga eller religiösa identitet, särskilt på utbildnings- och kulturområdet samt inom massmedia.

Kommentar: Den negativa särbehandlingen och uteslutningen av den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset i olika sakfrågor som berör minoriteten, i viktiga tillställningar och i massmedia stärker allvarlig polarisering och motsättningar som staten historiskt skapat mellan de nordliga nationella minoriteterna. Att ständigt utesluta och osynliggöra en minoritet bidrar inte till ömsesidig respekt och förståelse mellan parter inom samma territorium. Genom tydlig särbehandling och utdelning av maktposition över en eller flera minoriteter till en annan minoritet stärker regeringen polariseringen. I många av de beskrivna fallen i denna rapport så ställs minoriteter emot varandra. Det är en farlig väg att gå och staten tycks inte ha tagit detta på tillräckligt stort allvar.

12. Slutord

Med hänvisning till det presenterade innehållet i denna rapport, står det utom tvekan att Sverige inte lever upp till många av sina åtaganden kopplat till ratificeringen av ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter. Med de undermåliga ekonomiska förutsättningarna, den uppenbara och systematiska exkluderingen, förminskningen och osynliggörandet av den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset i tillställningar och sakfrågor som berör denne, ser Svenska Tornedalingars Riksförbund - Tornionlaaksolaiset med stor oro på minoritetens framtid. Det handlar om meänkielis överlevnad. Det handlar om synlighet av den tornedalska, lantalaisiska och kvänska kulturen. Det handlar om minoritetens starka juridiska historia som förlagts i skugga. Det handlar om kommande generationers självidentifikation och känsla av tillhörighet. Om nuvarande regering inte bryter den mångåriga tendensen att hålla minoriteten resurssvag, osynlig och utan större inflytande över minoritetspolitiken så riskerar minoriteten att drabbas av svåra konsekvenser som regeringen i framtiden kommer att behöva stå till svars för. Tornedalingar, kväner och lantalaiset är med sina lågt uppskattade 150 000 individer, tystade genom assimilering och osynliggjorda i historieböckerna, den nationella minoritet i Sverige som det saknas mest vetskap om. Sveriges nuvarande regering har alla förutsättningar att ändra på detta om viljan finns. Minoritetens starkaste organisation, STR-T, är nu kraftigt försvagad genom minskad finansiering och mäktar inte driva denna fråga vidare ensam.

Pajala 2023-03-18

Inger Junkka

Ordförande

Svenska Tornedalingars Riksförbund - Tornionlaaksolaiset

Terje Raattamaa

Vice ordförande

Svenska Tornedalingars Riksförbund - Tornionlaaksolaiset

Eva Kuist

Verksamhetsledare

Svenska Tornedalingars Riksförbund - Tornionlaaksolaiset

Sändlista

Till

Rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter Europarådet
Sekretariatet för den rådgivande kommittén för ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter
Europarådet
minorities.fcnm@coe.int

Expertkommittén för den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk
Sekretariatet för den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk
minlang.secretariat@coe.int

Kopia Till

Statsministern
Statsrådsberedningen
statsradsberedningen.registrator@regeringskansliet.se

Kulturministern
Kulturdepartementet
kulturdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Landsbygdsministern
Landsbygds- och infrastrukturdepartementet
li.registrator@regeringskansliet.se

Kulturutskottets ordförande och talesperson för nationella minoriteter
Kulturutskottet riksdagen
amanda.lind@riksdagen.se

Konstitutionsutskottets ordförande
Konstitutionsutskottet riksdagen
ida.karkiainen@riksdagen.se

Huvudsekreterare Sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset
Regeringskansliet
anna-lena.sjolund@regeringskansliet.se

Diskrimineringsombudsmannen
DO
do@do.se

Direktör, MR institutet och styrelseordförande MR institutet
Institutet för mänskliga rättigheter
registrator@mrinstitutet.se

Huvudsekreterare renmarkskommittén
Regeringskansliet
lisa.englund.krafft@regeringskansliet.se

Isak From

Ledamot i renmarkskommittén
isak.from@riksdagen.se

Jakob Olofsgård

Ledamot i renmarkskommittén
jakob.olofsgard@riksdagen.se

Olof Johansson Rago

Ledamot i renmarkskommittén
oloft@oloft.com

Emilia Töyrä

Ledamot i renmarkskommittén
emilia@maunu.se

John Widegren

Ledamot i renmarkskommittén
john.widegren@riksdagen.se

Linda Modig

Ledamot i renmarkskommittén
linda.modig@centerpartiet.se

Kjell-Arne Ottoson

Ledamot i renmarkskommittén
kjell-arne.ottosson@riksdagen.se

Michael Rubbestad

Ledamot i renmarkskommittén
michael.rubbestad@riksdagen.se

Jessica Wetterling

Ledamot i renmarkskommittén
jessica.wetterling@riksdagen.se

Direktör/VD Sveriges Television

Public Service, SVT
hanna.stjarne@svt.se

Tf VD Utbildningsradion

Public Service, UR
per.bergkrantz@ur.se